

неограниченные пути обогащения лексического фонда украинского языка (происхождение полонизмов, проникших в украинский язык, может быть различным).

Украинская речь, звучащая в устах местных жителей (например, *сорочинцев*) образно отражает исторические факты различного масштаба: *Козаки ходили среди коленопреклоненной толпы и хлестали направо и налево мужчин, подростков, седых старцев. “Як вівчар вівці” – по картинному вираженню очевидцев* («Сорочинская трагедия») [2, с. 620].

Привлекая в текст украинские собственные (знаковые) и нарицательные имена, различные виды украинского лингвокомпонента, передающего специфику, дух украинской национальной общности и ее культуры, В. Короленко исторически убедительно воспроизводит облик, типичные черты Украины XIX – первой четверти XX вв.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Железняк І. М. Київський топонімікон / [відп. ред. В. П. Шульгач]. Київ: Кий, 2013. 224 с.
2. Короленко В. Г. Избранные произведения. Москва: Гос. изд-во худ. лит-ры, 1948. 672 с.
3. Короленко В. Г. История моего современника: в 2 т. (в 4 кн.). Москва: Гос. изд-во худ. лит-ры, 1948.
4. Полякова Т. М. Культурно-бытовая традиция потомков украинского казачества (на материале русскоязычных произведениях Г. Ф. Квитки-Основьяненко) // *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова: Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2014. Вип. 11. С. 158–165.
5. Соломарська О. О. А вот если бы я не был хохол // *Collegium* (Міжнародний науково-художній журнал). 2016. Вип. 26. С. 77–104.
6. Українсько-російський словник: в 6 т. / [гол. ред. кол. І. М. Кириченко]. Київ: Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
7. Хинкулов Л. Золотые ворота Киева: Новое о русских писателях в Киеве: Очерки. Київ: Рад. письменник, 1988. 181 с.

Стаття надійшла 11.10.2017 року

УДК 81.161.2'373(477.46)

Світлана Січкарь, Ірина Денисюк
(Умань, Україна)
e-mail: svitlana_sichkar@ukr.net

ПРОБЛЕМА КОДИФІКАЦІЇ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті досліджено лексикографічну інтерпретацію Шевченкових поетичних текстів. На прикладі «Малорусько-німецького словаря» Є. Желехівського та

С. Недільського, «Словаря української мови» Б. Грінченка, «Словника української мови» (в 11-ти томах) та мовних фактів із Шевченкового ідіолекту висвітлено роль мовотворчості поета у процесі нормалізації лексико-семантичної системи української мови, з'ясовано семантико-стилістичне навантаження вживаних письменником слів, констатовано динамічність лексичних норм української літературної мови.

Ключові слова: *лексикографічна інтерпретація, лексикографічна традиція, стильова належність, емоційно-експресивне забарвлення, спеціалізація значення, походження, активність уживання, стилістично маркована лексика, стилістична позначка.*

Сичкар С., Денисюк И. Проблема кодификации языковых единиц творческого наследия Тараса Шевченко.

В статье исследуется лексикографическая интерпретация поэтических текстов Тараса Шевченко. Анализ лексикографических работ: «Малорусько-німецького словаря» Е. Желеховского, С. Недельского, «Словаря української мови» Б. Грінченка, «Словника української мови» (в 11-ти томах) доказывает весомое влияние речетворчества Т. Шевченко на процесс нормализации лексико-семантической системы украинского языка и на кодификацию ее литературных норм. На примере конкретных языковых фактов определяется семантико-стилистическая окраска употребляемых писателем слов, прослеживается динамичность лексических норм украинского литературного языка.

Ключевые слова: *лексикографическая интерпретация, лексикографическая традиция, стилевая принадлежность, эмоционально-экспрессивная окраска, специализация значений, происхождение, активность употребления, стилистически маркированная лексика, стилистические пометы.*

Sichkar S., Denysiuk I. Codification of the language units of Taras Shevchenko's works.

In the article theoretical and practical components of the codification of the linguistic units in Shevchenko's creative heritage have been analyzed. His role as the language master in the process of lexical and semantic system normalization of the Ukrainian language has been explained on the material of the Ukrainian language dictionaries. It has been investigated that the codified linguistic elements are used as categories of the literary language and stylistics. The status of the common language elements in the logical system of the Ukrainian language has been defined in the research.

The role of Shevchenko language creation in the process of normalization of lexical and semantic system of the Ukrainian language is proved by the examples from the concrete linguistics facts; the semantic and stylistic importance of the words used by the logical standards of the Ukrainian language has been interrogated.

Keyword: *lexical and graphic interpretation, lexical and graphic tradition, stylistic belonging, emotional and expressive coloring, sense specialization, origin, active use, stylistically marked vocabulary, stylistic mark.*

Загальний розвиток норм сучасної української літературної мови, безпосередньо пов'язаний з історією українського народу і визначними подіями в житті українського суспільства, відображає історія української

лексикографії, що пройшла декілька досить чітких етапів, які характеризуються, зокрема, змінами в поглядах на шляхи нормування української мови. Лексикографія має справу з лексичними та, значною мірою, морфологічними, словотвірними, акцентологічними, орфографічними, а частково також фонетичними та синтаксичними нормами. Загалом усі українські словники XIX – початку XX ст. певною мірою нормативні. У другій половині XIX ст. починає застосовуватися принцип обов'язкової документації українських слів. Поряд з ілюстраціями авторів у багатьох словниках значне місце займають приклади з літературних джерел. Від словника до словника виробляються принципи граматичного оформлення слів, основні риси якого зберігаються і в сучасній лексикографії. Дедалі більше вдосконалюються ремарки і пояснення різного типу: вказівка на джерело запозичення слова, сферу його вживання, на переносне значення, емоційний відтінок, ареал тощо. Основні типи стилістичних ремарок, уживаних у сучасних словниках, з'являються досить рано, хоч продуманої і послідовно проведеної системи позначок наші словники до жовтневого перевороту ще не мали. Нагромадження якомога більшої кількості українських лексичних матеріалів (а не їхні нормативні і стилістичні характеристики) усвідомлювалось тоді як основне завдання української лексикографії. З розвитком норм української мови починається і новий етап української лексикографії. Тепер її завдання не лише максимально зібрати лексичні багатства сучасної української літературної мови, але й дати їм певну стилістичну кваліфікацію.

Проблеми мовотворчості Т. Шевченка розв'язували багато дослідників на мовному матеріалі різних структурних рівнів (див. праці І. Білодіда, Л. Булаховського, В. Ващенка, Г. Грабовича, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Ільїна, А. Кримського, Л. Масенко, А. Мойсієнка, В. Русанівського, Н. Слухай, А. Стебельської, П. Тимошенка, Ю. Шевельова та ін.). Різні аспекти теорії регулювання мовної діяльності висвітлено в дослідженнях Н. Бабич, А. Коваль, Л. Мацько, О. Сербенської, О. Тараненка, О. Ткаченка, Г. Яворської, розроблено теорію літературної норми в працях С. Єрмоленко, Л. Москаленка, М. Пилинського, Л. Струганець. Вивченню генези кодифікації сприяють праці С. Бевзенка, М. Жовтобрюха, Л. Коць-Григорчук, П. Лизанця, Н. Непійводи, В. Німчука, М. Павлюка, Л. Полюги.

За наявності спеціальних словників мови Шевченка, при широкому використанні текстів Кобзаря в загальнономовних словниках розширюються можливості вивчення проблеми впливу індивідуальної мовотворчості на національну літературну мову та її зразкову норму. Ідеться і про нове прочитання Шевченкових текстів, і про поглиблене вивчення індивідуального словника.

З огляду на актуальність, вагомість та недостатнє теоретичне опрацювання, ставимо за *мету*: дослідити лексикографічну інтерпретацію Шевченкових поетичних текстів. На наш погляд, на прикладі «Малорусько-німецького словаря» Є. Желехівського та С. Недільського, «Словаря української мови» Б. Грінченка, Словника мови Тараса Шевченка та численних мовних фактів з Шевченкового ідіолекту може бути продуктивним висвітлення ролі мовотворчості поета у процесі нормалізації лексико-семантичної системи української мови.

В українській лексикографічній традиції виразно представлено два її основні аспекти: поетична (письменницька, авторська) та загальнономовна, загальнолітературна. Поетичну лексикографію репрезентують ряд словників. Перші спроби укласти такий словник були зроблені ще на початку ХХ ст. Зокрема, у 1916 році в Миколаєві вийшов у світ «Словничок Шевченкової мови» Нестора Літописця (псевдонім). У наступному, 1917 році, той самий автор видав у Херсоні «Українськоросійський словничок до “Кобзаря” Т. Г. Шевченка». У 1951 році видавництво Дніпропетровського університету видало повний і дуже корисний словопоказчик до поезій Тараса Шевченка, укладений В. Ващенком і П. Петровою.

В академічний «Словник мови Шевченка» (1964) внесено всі слова, вжиті у творах і листах поета, у написах під його малюнками, а також українські слова, що зустрічаються в російських повістях і листах. Він спирається на авторитетне академічне видання: «Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у десяти томах». Його завдання – розкрити обсяг лексики, вживаної Шевченком, відобразити значення саме Шевченкового слова, донести до читача творчу манеру поета, тонкі художні засоби його мови. «Словник мови Шевченка» охоплює понад 10 тис. слів і свідчить про велике багатство лексикона нашого поета. Виявлено не тільки всі слова, а й усі випадки вживання кожного слова Шевченком. Далі, в разі потреби, слово дістало тлумачення на основі прикладів його вживання саме в мові цього автора. Найбільш характерні цитати-ілюстрації з творів поета також розміщені в Словнику. Тут визначено не тільки основні значення слова, а й найбільш виразні їх відтінки і стилістичні особливості. Зокрема, зроблено вказівки на образне вживання слова, на його народнопоетичне, жартівливе, іронічне або якесь інше емоційне забарвлення. У Словнику подано всі характерні для мови Т. Шевченка більш-менш стійкі словосполучення, фразеологізми та ідіоми. Нарешті, кожне слово, розміщене у Словнику, має так званий граматичний довідник, у якому вказано всі наявні у творах Шевченка форми і видозміни цього слова з покликаннями на відповідний том і сторінку зазначеного вище академічного видання.

Важливим здобутком поетичної лексикографії є конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка. Вона точно вказує, де у творах поета чи в їхніх варіантах і в яких контекстах з'являється кожна вжита Т. Шевченком словоформа, як українська, так і російська. «Конкорданція» реєструє 18401 одиницю поетового текстового корпусу, і подає всі випадки (83731) вживання словоформ у межах 22241 рядка поезії [Конк., I, с. XIX]. Це дослідження є найбільш вичерпним і докладним покажчиком будь-якого поетичного корпусу українського автора.

Не втрачає своєї актуальності і «Граматики-стилістичний словник Шевченкової мови» І. Огієнка. Це друга спроба автора практичного використання мовотворчості поета. Перша була незавершена через політичні мотиви та примусовий виїзд автора за межі України. Матеріали до Словника було втрачено. У 1932–1933 роках, поновивши роботу над створенням Словника мови Шевченка, І. Огієнко вибирав з творів поета не все, а тільки те, що має практичне значення при вивченні сучасної літературної мови. Основою для виписок послужив «Кобзар» Т. Шевченка у виданні Василя Доманицького, оскільки саме це видання, на думку І. Огієнка, найточніше передає Шевченків оригінал. У Словнику подано широкий матеріал для вивчення Шевченкової мови (власне, мови його «Кобзаря») взагалі, але разом з тим його укладено так, щоб він міг стати довідником і з сучасної літературної мови. Хоч у його основу скрізь покладено Шевченкову мову, проте обов'язково зазначається і сучасна літературна форма.

Говорячи про другий аспект лексикографічної традиції, необхідно відзначити, що шевченківські тексти виступають як лінгвістичне джерело для цілої низки українських словників різних типів (найбільш послідовно – для «Малорусько-німецького словаря» Є. Желехівського і С. Недільського та «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка). Досвід цих праць було широко використано наступними словниками як загалом, так і щодо шевченківських текстів. Створений у другій половині ХХ ст. академічний тлумачно-нормативний «Словник української мови» (в 11-ти томах) увібрав у свій реєстр лексичні багатства української мови з кінця ХVIII ст., від І. Котляревського, до 70-х років ХХ ст.

Не викликає сумніву, що ілюстративним текстам належить відповідальна і неоднозначна роль у формуванні словникового реєстру, побудові словникових статей відповідно до семантизації слова, загалом у створенні словника тлумачного типу як лексикографічного зібрання та опису загальнономовного лексикону національної мови. Тому цілком зрозуміло, яку лінгвістичну вагу мають ілюстративні контексти найбільш авторитетних носіїв і творців мови у такому Словнику, до яких передусім, безперечно, належить український поет Т. Шевченко.

Цінним довідником, який засвідчує тенденції формування та нормування української літературної мови, що яскраво виявили себе у другій половині XIX ст., є «Малорусько-німецький словар» Є. Желехівського та С. Недільського. Зазначимо, що роботу над його укладанням розпочали одразу після виходу у світ Шевченкового «Кобзаря».

Реєстр «Малорусько-німецького словаря» містить різноманітні шари української лексики, почерпнутої з різних джерел, коло яких було досить широке: збірки народної творчості, «виписки з усіх руських письменників України, Галичини й Буковини .., руські шкільні підручники, а також рукописні лексичні матеріали» [3]. У Словнику подано у вигляді скорочень імена авторів і назви творів, з яких узято слова. Документація слова засвідчує, по-перше, наявність такого слова в лексичному складі мови, по-друге, використання його літературною мовою, а разом з цим і виправдовує наведення цього слова в реєстровій частині. У Словнику зафіксовано понад 64 тисячі слів. З них з поміткою «шевченківське» – 1000. До Словника входить використана поетом українська лексика незалежно від її семантичної та граматичної характеристики. Орфографія слів відповідає тексту цитованого видання творів Т. Шевченка.

Питання стилістичної диференціації лексики було актуальним уже в часи Є. Желехівського. У його словнику знаходимо позначки:

- § – виражене тривіальне;
- † – слово застаріле;
- * – образно (переносно) [Ж, III].

Серед слів, узятих з мовотворчості Т. Шевченка, позначено цими ремарками такі:

§ – *захвасувати, одгецьгувати, писака;*

† – *благоволенє, благоуханний, блаженєствувати, брак, буй, ветхий, взискати, влосянице, внушити, воззивати, возлюбленник, волхв, воспрянути, врачувати, вскую, всує, держатель, доброзизждущий, долгоденьствіє, достойно (пітий), древность, дщєр, єдиномисліє, єликомога, злак, ладо, ланита, младенець, низпослати, обоюдний, обоюду, одр, омет, отверзтися, отмищеніє, отрок, плоть, погнушати, подражанє, прах, пря, пучина, стенати, стяжати, чадо, чертог.*

* – *благопристойний, дзвонити (лихо), здатися (на горе), ковати (речі недобрі), оддирати (метелиці), руда, уловити (в сіті), часи.*

Лексикографи визначили місце мовної практики Т. Шевченка у формуванні кодифікованих стилістично маркованих та експресивних засобів літературної мови. Ми ж проведемо аналіз тієї лексики поета, яка представлена у Словнику Є. Желехівського та С. Недільського, зіставивши її зі стилістичною диференціацією лексеми «Словником української мови» (в 11-ти томах). Дослідження будемо здійснювати за

такими напрямками: а) стильова належність; б) емоційно-експресивне забарвлення; в) спеціалізація значення; г) походження; д) активність уживання.

I. За стильовою належністю виділяємо такі лексеми:

1) розмовні: *ба, базар, брехуха (брехунка), вихиляси, вичунювати, гарбати, гармідер, год, годованка, голомозина, гречкосій, гульвіса, гвалт, давнути, дебелий, днедавний, добити (добивати), добрий, добросердний, добряга, дознає, доканати, доплентати ся, достеменно, дручина, дур, жона, журбота, завивати, завід, заголити (заголювати), закарлючистий, закатати, заклянути ся, запеклий, запопадати (запопасти), заправторити, зарані, застукати, захилий, захляпати, захолодіти (захолоннути), захряснути, звичайний, здивувати, зжалити ся, зик, злити, змайструвати, ич, кебета, криха (крихта), курникати, лайнути, ласка, лежня, лікарювати, лопуцьок, майнути, молодикувати, моторити, назнати, накаркати, начитати, недотика, недоум, незгірший, нефороц (нехвороц), обісіти, обіщатися, оддирати, однаковісенько, одпуск, паня (паняти), писака, півпарубок, підтоптати ся, плоть, площати, повершити, подохнути, позіходити ся, полигати ся, полице, потрафити, помостити, поповчити, попомуштрувати, почот, приверзти ся, придибати, припін, причепурити, причинний, пронишпорити, прохожій, сподіятися, стриґа, пузанчик, роботяга, розрішати, розходжувати, семиліток, товкмасити, тайно, таланливий, теленькати (теленькнути), трудний, харамаркати, хижа, хиря, хода, царя, цвенькати, циндрити, цяця, чмокнутися, чортонхайка, шашель, шмигляти, шубовсть, янголятко;*

2) книжні: *благочестивий, древность, ланита, лоне, людомор, обличитель, первенець, первозданний, піїт, поборник, прах, пря, скрижаль, стократ, стяжати, хула, чадо;*

3) народнопоетичні: *воротя, жона, ладо, трута;*

4) поетичні: *крутогорий, куца, ланита, лоне, обоюду, пренепорочний, світоч, староденний, чертог;*

5) образні: *домовитися, застукати, зацькувати, ковати, котюга, маяк, негода, остиглий, паня, парити, позеленити, понести, пучина, хиренний;*

б) діалектні: *гич, дулевина, звидіти, кандійка, куга, меж, недвигий, ненатля, обучати, перетик, помайнувати, пораяти, прозябати, руна, сьвятешний, узловатий, фуґа.*

II. За емоційно-експресивним забарвленням:

1) іронічні: *благоволене, велерічивий, судище, чадо;*

2) пестливі: *свекрівонька, старинка, хмаринка (хмариночка), янголятко (янголяточко);*

3) збільшено-зневажливу: *котюга;*

4) зменшено-зневажливу: *панятко*;

5) зневажливі: *блюдолиз, брехачка, віршомаз, гречкосій, гультай, мужичка, недобиток, недолюд (недолюдок), підніжок, собача, тупорилий, шарпак*;

6) урочисті: *благовістити, благовіститель, вінценосний, возвеличити, грядущий, младенець, могутий, одр, предковічний, твердиня*;

7) зменшено-пестливі: *дудочка, мошечка, разочок, рукавча, ручиця, стрічечка*.

8) фамільярні: *впертися, втерєбити, дзус (дзуски), задріпанка, шерпа*;

9) жартівливі: *живиця, причет, чадо, чортонхайка*;

10) лайливі: *бевзь, недобиток, паплюга, паскуда, супостат*;

11) вульгарні: *начхати, паплюга, паскуда, полигати ся*.

III. За спеціалізованістю значення:

1) церковні: *вседержитель, помазанник, превелебний, преподобниця, розрішати, сакраментувати, схизмат (схизматик), явленний*;

2) релігійні: *гріх, заповідь, ідольський, преподобити ся, чудотворець*;

3) етнографічну: *кличаний*;

4) музичну: *одноголосний*;

5) ботанічну, зоологічну: *одноліток*.

IV. За походженням:

1) церковнослов'янські: *благоуханний, возвеличити, всує*;

2) західноукраїнську: *дебр*.

V. За активністю вживання:

1) застарілі: *бєбряний (бєбровий), благовіститель, благоволенє, благопристойний, благочестивий, блудний, Бог, болящий, братолюбіє, бурнус, вага, ватага, велерічивий, величний, вінценосний, власть, годованка, гординя, горнило, гречкосій, дукач, законний, за-рані, злак, карбівничий, козлице, кормило, криж, крин, кунит, куца, ланита, лживий, любомудр, медоточивий, мерзіти, милість (милость), младенець, могол, могутий, москаль (московцєня), неможний, неодокований, ніже, обоюдний, обоюду, одр, омерзити, омет, опріснок, отрок, пир, підложниця, піт, поваплити, подзвін (подзвінне), позорище, показ, поличє, помазанник, почот, прах, превелебний, прєлюбодійний, прєнепорочний, прєподобити ся, приданє (приданки), проїжжачий, просьвіщений, проща, пря, розпинатель, самодержавець, сьвіточ, седмиця, скрепиця, справа, сромотний, судище, судовий, судовик, супостат, творитель, тим, тіснота, торжище, турба (журба), упруг, хавтура, хоть, храмина, хурдита, чадо, чертог, чудовний, шаль, явленний*;

2) історичні: *византийство, дукач, заголити (заголювати), лановий, орда, отрок, челядинець*;

3) рідковживані: *берлога, вседержитель, гнучий, год, гробокопатель, дебр, дзус, довідати, додбати, дознате, доплентати ся, жона, закохати, занівечити, захилий, злитися, зобгати, криха, літанія, моторити, мусянжовий, недобиток, недотика, недоум, нечутий, обличитель, обмінити, одряхнути, передслово, пильня, понадбати, посьмішище, пристанище, прохолоти, раввин, ревностно, розжевритися, тайно, тесла, трудний, упованіє, усмиряти, хранитель, яд;*

4) дореволюційні: *купча, мужичка.*

Таким чином, уживані Т. Шевченком номени перебувають у статусі стилістично маркованої лексики, тому в СУМі супроводжуються широким спектром стилістичних позначок. На прикладі мовотворчості Т. Шевченка яскраво простежується стабільність і мобільність окремих ділянок лексико-семантичної системи. З тисячі слів, що їх фіксує Є. Желехівський з покликаннями на Т. Шевченка, до сучасної української літературної мови ввійшли 83 % (що засвідчується СУМом). Серед них 13 % слів, які мають незначні відмінності в написанні. Зазначимо також, що 35 % лексем, зафіксованих Є. Желехівським, послідовно подає у своєму «Словарі» Б. Грінченко.

Нерідко висловлюється думка, що «Словарь української мови» взагалі не ставив перед собою завдань кодифікації лексичного складу української мови. Це не зовсім так. Тенденції до певної регламентації української мови в словнику простежуються. Реєстр «Словаря» містить різноманітні шари української лексики, коло яких досить широке. Слова, взяті з творів різних авторів, як зазначає сам Б. Грінченко, – це здебільшого ті самі народні слова, просто в наявних картотечних матеріалах не виявилось для них відповідного джерела з народної літератури.

Здійснюємо нижче аналіз лексики поета, представленої у Словнику Грінченка, зіставивши її зі стилістичною диференціацією «Словника української мови» (в 11-ти томах). Дослідження проводимо за такими напрямками: а) стильова належність; б) емоційно-експресивне забарвлення; в) спеціалізація значення; г) походження; д) активність уживання.

I. За стильовою належністю виділяємо такі лексеми:

1) розмовні: *або, базар, бачся, бебех, безбатченко, беручий, бити, бідолаха, варнак, верзтися, вештатися, виплакати, виробляти, витребеньки, вичунювати, відволати, віддирати, волочитися, гадка, гайда, гармидер, генеральша, глузд, голити, голінний, голуб, голубка, гречкосій, грошенята, гукнути, гульвіса, гульк, гульня, гусарка, гвалт, дбати, дебелий, дзитлик, днедавний, доба, добряга, доглядати, додибувати, доплентатися, достемено, друкований, думний, дуріти, єй-богу, єй-єй, забалакуватися, завертати, заголювати, загравати, закабли, закарлючистий, зацьовуватися, замурзаний, запеклий, запіратися,*

засміяти, заступати, засувати, захилий, звірюка, згарячу, здивувати, здихати, зик, зикати, злидень, зліти, змайструвати, знатися, знівечити, зостарітися, квартира, ке, кете, кінець, кінчати, класти, коверзувати, козир, компонуватися, кпити, краля, кругом, куняти, курникати, лайнути, леміш, лимаренко, лихий, лікарювати, майнути, Маковій, мальований, мандрувати, матися, мизерія, мізкатися, морочитися, моторити, навішати, наглий, намолитися, напірати, натанцюватися, натворити, начисто, начитати, недоум, обік, обісити, облетіти, обселятися, огненний, однаковісінько, ото, падати, пазуха, пак, паскудити, пахнути, переваги-ваги, перелітати, переплакати, півпарубок, підтоптатися, побалакати, повершити, поганець, погань, , подибати, подіятися, поживати, покотом, полигатися, полковниця, полковничий, полупанок, получчати, помагатися, поминати, попихач, поїдтинню, поповчити, попоміряти, попомуштрувати, постригати, посувати, потягти, почимчикувати, приверзтися, прилучатися, причина, пробуркуватися, провітрюватися, проволока, процвітати, прочинати, прочунятися, прудкий, пузан, пузатий, п'яток, розумниця, сіромаха, случай, сокорина, сотничка, спідтиха, сподарь, сподіятися, сторч, теленькати, титарівна, товкмачити, толока, угледіти, ударяти, уплітати, утинати, уторопати, утямки, ухо, учащати, учистити, ушкварити, хамів, характерник, харамаркати, харцизяка, хилятися, химерити, хитрий, хода, хурдига, хустина, царя, циндрити, цідула, цокотати, цур, цькувати, часточка, чимчикувати, чорт, чортонхайка, шасть, шелесть, шельма, шкереберть, шмигляти, штука, штучний;

2) книжні: Апостол, кесарів, компонуватися, оскверняти, перевозданний, скверний, сквернити;

3) народнопоетичні: вороття, гай, диво, канути, козаченько, кривда, круторогий, ладо, лебедюку, молодець, ой, орлий, трута, туманочок, чорнобривий;

4) поетичні: вилинути, гекзаметр, золотокрилий, зоріти, ряст, самотний, славний, староденний;

5) образні: безталанний, благодать, вертати, воркувати, габа, гнутися, говорити, голосити, гомоніти, домовляти, жартувати, завертати, загравати, загустити, затопляти, зводити, колосочок, краля, кувати, курити, латаний, мірятися, німіти, оселя, политися, посіятися, праведний, погойдати, погратися, позеленити, прозирати, розібгати, руїна, стрепенутися, сумувати, танцювати, тліти, уквітчувати, учепитися;

6) діалектні: возлісся, гаразд, гич, досвідчити, дулевина, засхнути, затого, зглядатися, зустріватися, крюк, куга, оболонка, обучатися, остивати, помайнувати, поміст, перетика, простати, рибалка, руна, ряст, святешний, узлуватий, хиря, цесарець, шнипорити.

II. За емоційно-експресивним забарвленням:

- 1) іронічні: *велерічивий, друкований;*
- 2) пестливі: *голуб, голубка, небіж, небога, небожа, соловейко, старинка, туманочок, хлоп'яточко, холодочок;*
- 3) зменшено-пестливі: *гайок, гілечка, дрібненький, клунок (клуночок), колосок (колосочок), куточок, ластівка, лебедюку, небожа, оченята, пташка, рибка, рученята, сороченя, хатка, холодок, хрестик, цеглинка, ціпок, часточка, яблунька, ягняточко;*
- 4) зменшені: *рукавча, садок;*
- 5) збільшено-зневажливу: *пожарище;*
- б) зневажливі: *базікати, байстря, гад, кастрат, ледащо, ляшок, недоліток, недолюд, недолюдок, німота, попихач, прибудда, сіряк, собача, тупорилий, шарпак;*
- 7) урочисті: *благовістити, благословляти, велерічивий, владика, лепта, могутий, предвічний, предковічний, премудрий;*
- 8) фамільярні: *верзти, забандюритися, задріпанка, пертися, шерпа;*
- 9) жартівливі: *Адамів (слізки), живиця, чортонхайка;*
- 10) лайливі: *байстря, бевзь, бестія, біс, здихати, ідол, ірод, личина, лукавий, хамів;*
- 11) вульгарні: *злігатися, паскуда, погавкати.*

III. За спеціалізованістю значення:

- 1) церковні: *великомученик, великомучениця, корогва, лампада, неофіт, превелебний, сакраментувати, сповідати, схизмат, чотки;*
- 2) релігійні: *заповідь, ідольський, оскверняти, преподобитися, преподобний, чудотворний;*
- 3) етнографічні: *клечаний, хруц;*
- 4) ботанічну, зоологічну: *одноліток;*
- 5) спеціальну: *шеретувати.*

IV. За походженням:

- 1) церковнослов'янські: *благодать, владика;*
- 2) західноукраїнську: *дебрь.*

V. За активністю вживання:

- 1) застарілі: *агарський (агарянський), баба (ворожка), байдак, бачся, бебряний, безбатченко, берлин, бестія, біснுவатий, благовістити, благословляти, благочиний, богобоязливий, болящий, вага, ватажник, велерічивий, вельможний, вертеп, витати, віршник, вітати, габа, гіркий, гріховний, герувати (тирувати), дозрівати, друкований, дукач, єдваб, єднати, живуций, жид, завдавати, закріпоцати, заранне, ідол, їство, кав'яр, кесарів, кирея, книгарь, корогва, коч, краля, криж, крин, кунитик, ласка, латинський, лице, луг, лукавий, Маковії, місто, могутий, нарікати, натура, наука, небога, невільничий, неоукований, непевний, одукований, омерзитися, омет, освячати, остатній, оттакій, оттоді, палата,*

патинок, передержувати, підложниця, піддержати, поєднати, показ, покритка, допомога, поставець, превелебний, предвічний, премудрий, преподобитися, прийом, прозирати, проїзджащий, распинатель, самодержавець, семип'яденний, скверний, сквернити, справа, судовик, творитель, тіснота, турба, турчин, узятися, укорочати, упокій, упруг, услужити, хамів, характерник, харем, хисть, хурдига, чарівний, червчатка, чудовний, шаль, шестерня, шинкувати, шталт, щеп, яко;

2) історичні: *византійство, гайдамака, гаківниця, гетьманство, гетьманський, гетьманша, дукач, заголювати, клейнод, княжий, княжна, компанієць, компанійський, курінь, лановий, лицарь, ляшок, орда, поголити, товариство, чайка;*

3) рідковживані: *безвічний, бідкувати, бідолах, боязливо, вимоцати, гнучий, гробовище, гробокопатель, дебрь, доблагати, довідувати, душно, завертати, задавити, закупати, закурювати, занівечити, захилий, згнуцатися, здоров, зледаціти, знамено, ке, кете, княжий, княжна, лаяти, літанья, моторити, наробляти, недоум, неталан, оболона, обступати, огир, односердне, одукований, оздоба, окути, оливо, опанувати, осуджати, осушувати, отерти, переголювати, передслово, повага, проклинатися, різнитися, самотний, серна, співа, спотикати, створитися, трудящий, укопувати, утомляти, получчати, постинати, чорноусий;*

4) дореволюційні: *байстря, гвардія, сіряк.*

Таким чином, лексичний матеріал, репрезентований мовотворчістю Т. Шевченка, дає змогу, принаймні в загальних рисах, реконструювати лексичну і стилістичну системи, що характеризують літературну мову другої половини XIX ст. З 1853 слів, що експлікуються Шевченковими рядками у «Словарі» Б. Грінченка, до сучасної української літературної мови увійшли 97 %. Серед цих лексем виділяються 5% слів, які мають незначну відмінність у написанні, що зумовлюється неусталеністю правопису на той час.

Тому з упевненістю можна стверджувати: саме мовотворчість Тараса Шевченка заклала основи лексичної системи сучасної української літературної мови. Подальші дослідження лексичних одиниць творчої спадщини Т. Шевченка в нормативних словниках української мови різного часу дозволять визначити як місце Шевченкової лексики загалом, так і статус окремих мовних одиниць у лексико-стилістичній системі сучасної української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Желехівський Є. Лист до М. Бучинського від 30 червня 1869 р. // ЦНБЛ. Ф. «БУЧ. – 62». Тека № 2.

2. Желехівський Є. Лист до М. Драгоманова від 17 жовтня 1872 р. // Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: у 2 т. Т. 2. Київ, 1970. С. 152–288.
3. Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словник: [в 2-х т.]. Т. 1–2. Львів, 1886.
4. Словарь української мови: [в 4-х т.]. Т. 1–4 / упорядкував, з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. Київ, 1907–1909.
5. Словник мови Шевченка: [в 2-х т.] Т. 1–2 / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. В. С. Ващенко (відповід. ред.) та ін. – Київ: Наук. думка, 1964.
6. Словник української мови: [в 11-ти т.] Т. 1–11 / [ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

Стаття надійшла 27.10.2017 року

УДК 81-25.811.111

Вікторія Снідевич

(Вінниця, Україна)

e-mail: vikastouko199623@gmail.com

ПРОДУКТИВНІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО СЛЕНГУ

У статті проаналізовано продуктивні способи творення сленгізмів, подано класифікацію похідних слів з урахуванням їхньої словотвірної структури та словотвірного значення. Докладно описано способи словотворення, за допомогою яких реалізуються специфічні номінативні властивості мови, наведено приклади найпоширеніших словотвірних моделей. Наведено приклади компресії слова за допомогою складового скорочення: усічення слів (афереза, синкопа, апокопа), ініціальні аббревіатури та телескопія. Показано, що найтиповішою рисою англомовного сленгу є перетворення низки повнозначних слів у напівافیкси.

Ключові слова: метафора, метонімія, конверсія, афіксальні способи словотвору, евфемізми.

Снідевич В. Продуктивные способы образования современного англоязычного сленга.

В статье рассматриваются продуктивные способы образования сленгизмов, предоставляется классификация производных слов с учетом их словообразовательной структуры и словообразовательного значения. Подробно описано способы словообразования, с помощью которых реализуются специфические номинативные свойства языка, приведены примеры самых распространенных словообразовательных моделей. Приведены примеры компрессии слова с помощью составного сокращения: усечение слов (афереза, синкопа, апокопа), инициальные аббревиатуры и телескопия. Показано, что типичной чертой англоязычного сленга является преобразование ряда знаменательных слов в полуаффиксы.